

OLÁH MIKLÓS

Kik irányítják közügyeinket helyben, avagy merre tart a polgármesteri státuszcsoport fluktuációja?

*Who is running our public affairs locally, or where
is the turnover of the mayoral status group heading?*

•

SZERZŐ:

OLÁH MIKLÓS, szociológus, nyugalmazott kutatásvezető,
olahmiklos@balatonregion.hu

JEL kód: D72

Kulcsszavak: önkormányzatiság • önkormányzati választások • a polgármesteri státuszcsoport alkalmassága • fluktuációja • választási aktivitás • jelöltállítási aktivitás • önkormányzati feladat- és hatáskörök • önkormányzati források • centralizált és decentralizált igazgatási feladatellátás • kontraszelekció, közjó

Absztrakt: A tanulmány a korábban is alaposan tárgyalt Veszprém megyei önkormányzati választások legutóbbi és korábbi eredményeinek egy részét dolgozza fel – a polgármesteri státuszcsoportra és főként a 2024. június 9-i választásokra összpontosítva, de a legfontosabb változók tekintetében országos területi összehasonlító metszetek elemzésére is kitér.

A tanácsrendszert felváltó olyan közjogi aktusok alkalmával, mint amilyenek az önkormányzati (helyhatósági) választások, kezdetben csupán abban láttuk a feladatunkat, hogy minél részletesebben és hitelesebben dokumentáljuk ezeket a számunkra nagy jelentőséggel bíró eseményeket. E munka során azonban hamarosan arra is figyelmet fordítottunk, hogy az egymást követő választások részvételi mutatóinak, eredményeinek, vagy éppen a jelöltállítási aktivitásban megfigyelhető trend összevetésének, aztán például a státuszcsoport jelentősebb társadalmi tulajdonságainak alakulása kapcsán megfigyelhető belső arányeltolódások, országon

belüli területi, vagy éppen településtípusok közti eltérések önmagukon túlmutató jelentőséggel bírhatnak.

Hipotézisünk az, hogy a folyton csökkenő önkormányzati feladat- és hatáskörök és az önkormányzati mozgásteret egyre beszűkítő működési és fejlesztési források, vagyis a polgármesterek előtt álló potenciális társadalmi és szakmai, intellektuális kihívások színvonalának, tétjének csökkenése választásról választásra egyre inkább kontraszelektálja azok körét, akik ebben a szerepben tudják elképzelni hivatásuk közjő irányába mutató kiteljesítését. Ez az aggasztó jelenség szerencsére nem zárja ki azt, hogy még ma is nagyon sok felkészült, hiteles, tisztességes polgármesterrel találkozhatunk a hazai községekben, városokban.

A részvételi aktivitás vonatkozásában megfigyelhető adatok az első négy választás alkalmával örvendetesen növekvő, aztán alacsonyabb szinten stagnáló tendenciát mutattak, és nagyjából ugyanez mondható el a jelöltállítási aktivitásról, vagyis az egy betölthető pozícióra eső jelöltek számának egyre csökkenő alakulásáról. Ez a trend a részvételi mutatókat illetően 2024-re megszakadt, az ország egészében jelentős mértékben nőtt, mely változást egyéb valószínűsíthető okok híján az év elején megjelenő új esetleges politikai alternatívához lehet kötni. Sajnos a Tisza Párt tanulmányunk elkészültéig megismerhető elképzelései közül egyelőre egyebek mellett éppen a hazai önkormányzati rendszer reformjára vonatkozó program hiányolható.

A választásokról választásokra megfigyelhető jelenségek, valamint a hazai önkormányzatok autonómiájának, vagyis feladat- és hatásköreinek, forrásainak időbeli csökkenése korrelációt mutat, azaz hipotézisünk igazoltnak tekinthető. Ez elsősorban az egyre kisebb népességszámú települések zömének vonatkozásában veti fel a vidék népességmegtartó erejének ellehetetlenülését, egyben a magyar településhálózat fejlesztés megújításának és az önkormányzati szféra rehabilitálásának szükségességét.

AUTHOR:

MIKLÓS OLÁH, Sociologist, Retired Research Leader, olahmiklos@balatonregion.hu

JEL code: D72

Keywords: *self-government • municipal elections • suitability of the mayoral status group • fluctuation • electoral activity • candidate activity • municipal functions and powers • municipal resources • centralised and decentralised administration • counter-selection • public welfare*

Abstract: *The study discusses some of the recent and previous results of the local government elections in Veszprém County, which have been discussed in detail before, focusing on the mayoral status group and mainly on the elections of 9 June 2024, but also includes a national comparative cross-sectional analysis of the most important variables.*

In the case of public acts that replaced the council republic, such as self-government (municipal) elections, we initially saw our task as simply to document these events of great importance to us in as detailed and authentic a way as possible. In the process of this work, however, we soon

turned our attention to the fact that the comparison of turnout indicators and results of successive elections, or even the trend in candidate activity, and then, for example, the internal shifts in the development of the major social characteristics of the status group, the differences between the different territorial areas within a country or even between types of municipalities, may have a significance beyond themselves.

Our hypothesis is that the steadily diminishing responsibilities and competences of local government and the ever shrinking operational and development resources, i.e. the decreasing quality and stakes of the potential social, professional and intellectual challenges facing mayors, increasingly contrasts the range of those who can imagine the fulfilment of their vocation in this role, towards the common good. Fortunately, this worrying phenomenon does not exclude the fact that there are still many well-prepared, credible and honest mayors in Hungarian municipalities and cities.

The data on turnout activity showed a welcome upward trend in the first four elections, followed by a stagnation at a lower level, and much the same can be said about candidate activity, i.e. the number of candidates per vacant position, which has been decreasing. This trend was interrupted by 2024 in terms of participation rates, with a significant increase for the country as a whole, which can be linked to the emergence of a new possible political alternative at the beginning of the year, in the absence of other plausible reasons. Unfortunately, among the ideas of the Tisza Party that were available by the time of our study, a programme for reforming the domestic local government system is still missing.

There is a correlation between the phenomena observed from one election to the next and the decline in the autonomy, i.e. the powers and resources of domestic local governments over time, which means that our hypothesis can be considered as justified. This raises, first of all, the impossibility of maintaining the population in rural areas in the majority of settlements with a decreasing population, and at the same time the need to renew the development of the Hungarian settlement network and rehabilitate the local government sector.

„Jelszavam: munka, becsületesség és igazságszeretet; s e jelszavakhoz minden pártfelekezet és magánérdekre való tekintet nélkül, hű is maradok.” (Szegelethy György)

A TÉMA ELŐZMÉNYEIRŐL ÉS JELENTŐSÉGÉRŐL

A Comitatus Önkormányzati Szemle bölcsőjeként számon tartható Veszprém Megyei Önkormányzat a korszakos jelentőségű 1990-es évtől rendszeresen figyelmet szentelt a legfontosabb hazai közjogi aktusok körülményeinek és eredményeinek dokumentálására. Az e feladattal megbízott Közigazgatási és Informatikai Szolgáltató Iroda keretében, minden önkormányzati és parlamenti választás előtt nagymintájú reprezentatív felmérés keretében vizsgáltuk a felnőtt korú, vagyis szavazati joggal bíró népesség előző időszakokkal kapcsolatos elégedettségének jellemzőit, várható részvételi aktivitását és a választásokat követő ciklustól elvárt igényeit.

E munkák eredményeiről egyrészt a választások kitűzött időpontja előtti 10-14 napon sajtótájékoztatókat tartottunk, másrészt a választások eredményeinek ismeretében készült átfogó, többnyire országos összehasonlító elemzéseket, esettanulmányokat, országos léptékű közvéleménykutatási eredményeket, interjúkat tartalmazó tanulmány-kötetekben számoltunk be (Oláh, 1990, 1995, 2000; Oláh – Agg, 2003).

Miként is jellemezhető ma a választások révén részben megváltozott összetételű polgármesterei státuszcsoport? „A magyar önkormányzati rendszerben 1990-től egyértelműen a polgármester az a szereplő, akinek a személyisége, mentalitása, példamutatása és mindennapi tevékenysége meghatározó befolyással bír a helyi közösségre, a település életére és fejlődésére. Magyarországon a legnagyobb legitimitású köztisztviselés a polgármesterség. A személy és személyiség szerepe nem csupán a kistélepüléseken, de a nagyvárosokban és a fővárosban is érvényesül, még a főpolgármester esetében is jelentős befolyással bír a pártpolitikai szempontok mellett.

A polgármesterei tisztség betöltésének a feltételei meglehetősen szerények. Gyakorlatilag minden magyar választópolgár polgármesterré is választható, amennyiben indul a választáson és a szükséges támogató ajánló aláírást összegyűjti. A választás eredménye a település közösségén múlik, az nyer, aki a legtöbb szavazatot kapja. A megválasztott polgármester leteszi az esküt és onnantól kezdve ő a település első embere, egyben a község vagy a város életéért az első számú felelős. A polgármesterré váláshoz nem szükséges iskolai végzettség, vezetői tapasztalat, csak a választók relatív többségének bizalma.” – foglalja össze Zongor Gábor a Szeglethy Györgyről, Veszprém 1899–1910 közti, talán legsikeresebb polgármestereinek munkásságáról szóló kiadványba írt szakmai előszavában (A polgármesterségről) az 1990 – 2024 közti időszakot ismertetve (Zongor, 2024).

Az idézet itt történő szerepeltetése azért fontos, mert pontosan és lényeglátóan összegezi az egy időben egyik legkisebb létszámú hazai státuszcsoport legfontosabb attribútumait. E jellemzés arra intheti az olvasót, arra figyelmeztethet bennünket, hogy belegondoljunk abba: mennyire nem mindegy, kik irányítják ügyeinket helyben. Annnyit tehetünk hozzá e tömör és lényegre törő jellemzéshez, hogy ha a jelölt nincs a bíróság által kizárva a választójogból, vagy nem tölti éppen börtönbüntetését, akkor büntetett előéletű is lehet polgármester.

A valódi, szabad választások nélkül eltelt negyven évnyi tanácsrendszert követően kezdetben csupán abban láttuk a feladatunkat, hogy minél részletesebben és hitelesebben dokumentáljuk ezeket a számunkra nagy jelentőséggel bíró eseményeket. E munka során azonban hamarosan arra is figyelmet fordítottunk, hogy az egymást követő választások részvételi mutatóinak, eredményeinek, vagy éppen a jelöltállítási aktivitásban megfigyelhető trend összevetése, aztán például a státuszcsoport jelentősebb társadalmi tulajdonságainak alakulása kapcsán megfigyelhető belső aránytolódások önmagukon túlmutató jelentőséggel bírhatnak.

Hipotézisünk felállításához és igazolásához tekintsük át a feljebb említett változókat. Ehhez segítségül hívhatjuk az öt évvel korábban hasonló célból készült elemzés eredményeit (Oláh, 2020), melyekhez hozzáadtuk a 2024-es önkormányzati választások megegyező szerkezetű és szintű Veszprém megyei eredményeit, melyeket a legfontosabbnak tartott metszetekben országos és megyénkenti összehasonlító adatokkal is kiegészítettünk.¹ Az adatkezeléssel járó feladatok, valamint a táblázatok, térképek Horváth Csanád munkáját dicsérik.

Mint majd látjuk, ezek az adatsorok közvetlenül valójában alig árulnak el valamit a megválasztott polgármesterekről, viszont annál többet az elmúlt három és fél évtized közpolitikai viszonyairól, az államigazgatás és az önkormányzati igazgatás közigazgatás egészen belüli súlypontváltozásairól, az önkormányzatiság fokozatos leértékelődéséről. E folyamat függvényében hipotézisünk az, hogy a folyton csökkenő önkormányzati feladat- és hatáskörök és az önkormányzati mozgásteret egyre beszűkítő források, vagyis a polgármesterek előtt álló potenciális társadalmi és intellektuális kihívások színvonalának csökkenése választásról választásra egyre inkább kontraszelektálják a státuszcsoportot, mely általános

jellemzés szerencsére még nem zárja ki azt, hogy nagyon sok felkészült, hiteles, tisztességes polgármesterrel találkozhatunk a hazai községekben, városokban.

A VÁLASZTÓI AKTIVITÁS ALAKULÁSÁRÓL

1990-ben, 1994-ben, 1998-ban és 2002-ben a KSH a Belügyminisztérium Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal adataira is támaszkodó és teljességre törekvő statisztikai vizsgálatot készített a parlamenti képviselők mellett a megválasztott polgármesterek nem, életkor, családi állapot, képzettség, felekezeti hovatartozás, párttagság, nonprofit aktivitás és jelölő szervezet szerinti megoszlásáról (Bocz, 2004).

Ezek eredményeinek összesítéséből hipotézisünk ellenőrzésének szempontjából válogatva megtudható, hogy a részvételt illetően az első négy önkormányzati választás során országos viszonylatban az 1990-es 40,2%-ról (ekkor még második forduló is volt, 25,9%-os részvétel mellett) 43,4-re (1994), aztán 45,7-re (1998), 2002-re pedig 51,1%-ra nőtt a részvétel. A további választások alkalmával a részvételi mutató csökkent, a megyében és országosan is 43-49% között mozgott, a legalacsonyabb a 2014-es választásokon volt tapasztalható.

A 2019-es, főként pedig a legutóbbi, 2024-es önkormányzati választások részvételi mutatóinak láttán korszakos jelentőségű növekedés tapasztalható. Mind országosan, mind pedig a megyében a korábbi átlagokat meghaladó mértékben járultak az urnákhoz a szavazók, 2024-ben pedig mind a legalacsonyabb, mind pedig a legmagasabb részvételi adatok is jelentős mértékben nőttek.

1. táblázat: Országos és Veszprém megyei választási eredmények, 2010-2014-2019-2024
Table 1: National and Veszprém county election results, 2010-2014-2019-2024

VESZPRÉM MEGYEI VÁLASZTÁSI EREDMÉNYEK		2010. év	2014. év	2019. év	2024. év
1	Legalacsonyabb Veszprém megyei részvétel (%)	28,8	20,2	26	41,7
2	Legmagasabb Veszprém megyei részvétel (%)	92,2	87	92	93,9
3	Veszprém megyei részvétel (%)	46,6	43,2	48,6	60,2
4	Országos részvétel (%)	46,6	44,3	48,6	57,6
5	Polgármesterjelöltek száma (fő)	556	478	480	450
6	Polgármesterjelöltek települési átlaga (fő)	2,57	2,2	2,21	2,07
7	Egy polgármesterjelölt (%)	19,4	33,2	35,0	31,34
8	Kettő polgármesterjelölt (%)	34,3	35,9	32,3	40,6

*Forrás: Nemzeti Választási Iroda (NVI).
Source: National Election Office (NEO).*

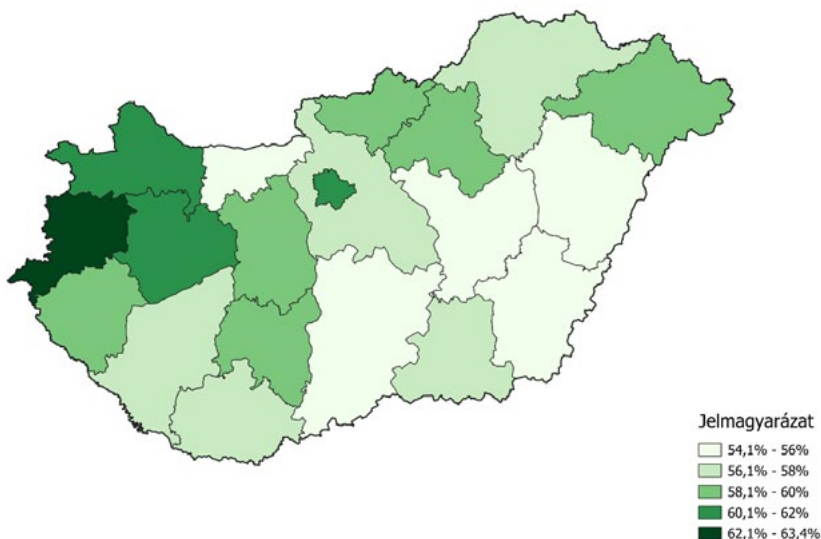
Az utolsó előtti három önkormányzati választás adatbázisba rendezett adatai alapján megállapítható, hogy az országos átlagokkal csaknem teljes mértékben megegyező részvételi adatok csak kis mértékben változtak a megyében (47, 43, 49%), és ugyanez mondható a legalacsonyabb (29, 20, 26%), valamint a legmagasabb (92, 87, 92%) részvételi adatokat produkáló települések aktivitásáról is. Érdekességképpen megemlítenéd, hogy mind a legalacsonyabb, mind pedig a legmagasabb részvételi adatokat kistélepülések adják. Az utóbbiakat abban az esetben, ha több polgármesterjelölt is indul a választáson a tisztségért, az előbbieket pedig ott, ahol csak egyetlen jelölt képezi a választékot.

A lapszámunkban részletesebb elemzés tárgyát képező 2024.06.09-i helyhatósági választások részvételi adatai szakítanak ezzel a negatív trenddel és a megelőző választásokhoz képest úgy országos (+9%), mint megyei (+11,6%) viszonylatban kiugróan magas választói aktivitásról tanúskodnak a megelőző választások megegyező tartalmú adataihoz képest. Az adatok azt mutatják, hogy a hagyományosan alacsony részvételt produkáló településeken is sokkal többen járultak 2024-ben az urnákhoz, mint korábban.

Itt most nincs mód a nyilvánvalóan örvendetes fejlemény elképzelhető társadalomlélektani okainak² taglására, de a változás iránya és mértéke azt sugallja, hogy a választópolgárok saját lakóhelyükkel kapcsolatos figyelme növekedésének önnön jelentőségén túlmutató következményei lehetnek a jövőben.

1. ábra: A szavazásra jogosultak részvételi aránya a 2024-es önkormányzati választásokon megyénként
Figure 1: Eligible voters turnout in the 2024 local elections, by county

Szavazásra jogosultak részvételi aránya a 2024-es önkormányzati választáson, vármegyei bontásban

Forrás: NVI, 2024

Forrás: NVI, 2024.
Source: NEO, 2024.

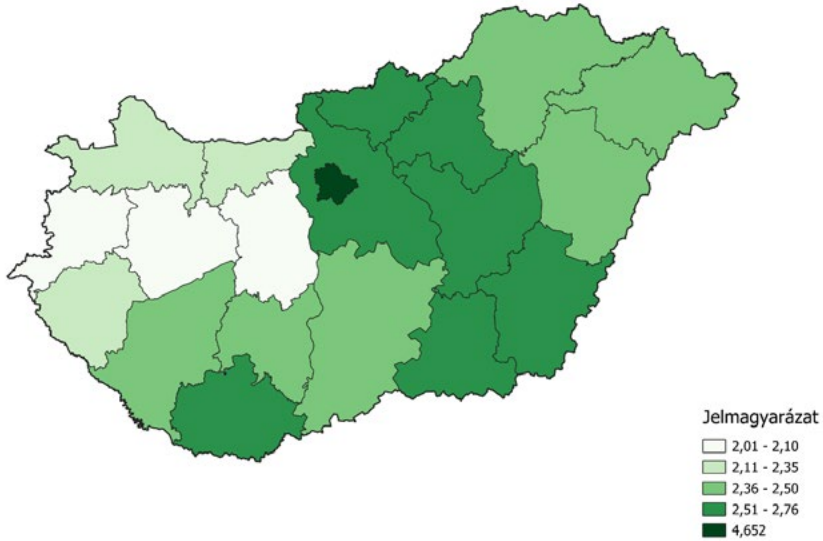
A részvételi aktivitás vonatkozásában országos viszonylatban megfigyelhető nyugat-keleti lejtőt általában a szavazópolgárok hazai polgárosultsági egyenetlenségeivel szokás magyarázni.

A VÁLASZTÉK

A részvételi mutatókkal szintén hagyományosan ellentétes irányú lejtő figyelhető meg az egy státuszra eső polgármesterjelöltek száma esetében.

2. ábra: A polgármesterjelöltek átlagos száma a 2024-es önkormányzati választásokon megyénként
Figure 2: Average number of mayoral candidates in the 2024 local elections by county

Polgármester-jelöltek átlagos száma a 2024-es önkormányzati választáson, vármegyei bontásban

Forrás: NVI, 2024

Forrás: NVI, 2024.
Source: NEO, 2024.

A rendszerváltó önkormányzati választásokat követő három Veszprém megyei választás (1994-1998-2002) dokumentáltsága miatt itt csupán azt szükséges megjegyezni, hogy a választéket illetően 1990-ben, 1994-ben átlagosan 2,7 jelölt esett egy státuszra, 1998-ban és 2002-ben ugyanolyan peremfeltételek mellett megtartott választásokon már csak 2,3 ez az arány, mely országos összehasonlításban is kismértékű csökkenést mutat (2-7-ről 2,6-ra) (Oláh, 2001).

A jelöltek számának fokozatos csökkenése szintén az eredeti feltevést látszik alátámasztani. A feladatra alkalmas szakmai és emberi tulajdonságokkal rendelkezők egyre nagyobb hányada gondolhatta úgy, hogy képességeinek más területeken keres kibontakozási lehetőséget, amire az ország nyugati oldala alkalmasabbnak tűnt, mint a keleti megyék.

Veszprém megyében a 2010-es években megtartott három önkormányzati választás eredményeképpen a polgármesterek személye jellemzően megváltozik, csak kevéssel több, mint kétötödük (42%) maradt változatlan.

Figyelemre méltó elmozdulás, hogy a 2010-es választásokon még 556 jelölt közül választhattak a szavazók a megyében, addig a két soron következő alkalommal a választék mintegy hetedével (478, 480) csökkent. Az egy településre eső átlag is fokozatosan csökken (2014: 2,6, 2019: 2,2, 2024: 2.07 fő, az országos átlag: 2,41). A vetélytárs nélkül induló polgármesterjelöltek előfordulási gyakorisága 2010 és 2019 között növekvő. 2010-ben még csak 19 ilyen eset fordult elő a megyében, 2014-ben már 33, 2019-ben 35 (ebben az évben Balatonszepezden jelölt hiányában kellett megismételni a választásokat!), a legutóbbi, 2024. júniusi választások alkalmával viszont már 68 ilyen település (kivétel nélkül község³) is akadt!

A megyében az 1997-ben Várpalotáról leváló és önállósuló Pétfürdőn volt a legnagyobb a választék (6 jelölt), az országos csúcstartó pedig a megyeszékhelyek között Eger (8), a fővárosban a XVII. kerület (8), a városok között szintén 8 jelölttel Kalocsa, a községek sorában pedig a baranyai Kölked, Nagydobsza és a szabolcs-szatmár-beregi Sényő (9).

A képviselőjelöltek száma választásról választásra szintén kevesebb, 2010-hez képest 2019-re 370 fővel csökkent, ez a 2010-es szinthez képest 2019-re 15%-os csökkenésnek felel meg. A képviselőjelöltek száma a betölthető helyek arányában két, két és félszeres, időben csökkenő tendencia (243, 216, 208%) szerint mozog. Annak előfordulása, hogy pontosan ugyanannyi betölthető képviselői hely van, mint ahány jelölt, választásról választásra növekszik.

A polgármesteri státuszcsoporton belül 2010-2014-2019-2024-ben választásról választásra (17, 21, 23, 25%) erősödik a megválasztott polgármesternők aránya. A férfi polgármesterek száma választásról választásra kevesebb (2010: 180 fő, 2014: 172 fő, 2019: 168, 2024-ben 163 fő).

Természetesen nem állítható teljes bizonyossággal, hogy a választási eredmények alakulásában megragadható és egy irányba mutató tendenciák kizárólagosan a jogszabályi környezet módosulására, az önkormányzati feladat- és hatáskörök tendenciózus szűkítésére vezethetők vissza, az viszont nagy valószínűséggel megalapozottan állítható, hogy ezen tényezők is közrejátszanak a fenti számok alakulásában.

JELÖLŐ SZERVEZETEK

Ahogy azt az alábbi táblázat szemlélteti, 2024-ben a végül győztes polgármesterjelöltek döntő többsége függetlenként indult. Párt(szövetség)ként egyedül a FIDESZ-KDNP próbálkozott és nyert tíz helyen (Balatonfüred, Balatonkenese, Sümeg, Várpalota, Veszprém, Bánd, Csehbanya, Lesenceistvánd, Nagypirint, Nyárad), tisztán egyesületi színekben a balatonalmádi és tapolcai jelölt nyert, Ajkán egyesületi támogatással az MSZP, ugyanezen párt mellett pedig széles ellenzéki kötelék támogattja futott be Pápán, immár a DK színeiben.

2. táblázat: A győztes polgármesterek jelölő szervezetek szerint Veszprém megyében, 2024
 Table 2: The winning mayors by nominating organisations in Veszprém County, 2024

POLGÁRMESTER JELÖLŐ SZERVEZET 2024			
		Győztes jelölt	%
Valid	„Közösen Ajkáért” Egyesület-Magyar Szocialista Párt	1	0,5
	Egységben Tapolczáért Egyesület	1	0,5
	FIDESZ - Magyar Polgári Szövetség-Kereszténydemokrata Néppárt	10	4,6
	Független jelölt	203	93,5
	Közösségünk Almádiért Egyesület	1	0,5
	Élhető, Gyarapodó Városért Egyesület-Demokratikus Koalíció-Jobbik-Konzervatívok-LMP- Magyarország Zöld Pártja-Magyar Szocialista Párt-Momentum Mozgalom-Párbeszéd - a Zöldek Pártja	1	0,5

Forrás: NVI, 2024.

Source: NEO, 2024.

FLUKTUÁCIÓ

A tanácsrendszert követő önkormányzati választások alkalmával Veszprém megyében kilenc alkalommal tartott általános és a 104 (!) időközi választás alkalmával összesen 806 polgármester került megválasztásra. Az egy településre jutó polgármesterek statisztikai átlaga 3,7 fő, mely szám igen jelentős szélsőségeket takar. Négy községben szolgál három és fél évtizede ugyanaz a polgármester (lásd alább), míg van olyan település, ahol ez idő alatt heten (Barnag, Hegymagas, Németbánya, Pápasalamon), hatan (Bakonynána, Bakonyszentiván, Balatonederics, Balatonkenese, Hárskút, Herend, Kemenesszentpéter, Kerta, Megyer, Mencshely, Sóly) osztoztak ezen a feladaton.

A megválasztott polgármestereket illetően 1998-ig egy erősen zárt, aztán egyre nyitottabbá váló státuszcsoporthoz beszélhetünk, már ami az újráválasztásukat illeti.

Míg országos viszonylatban a polgármesterek 30%-a volt előzőleg tanácselnök, addig ez az arány Veszprém megyében jóval alacsonyabb (19,2%), viszont azért elmondható, hogy a megye 76 tanácsi székhelyű településéből 41 helyen vált tanácselnökből polgármester, és közülük hatan az újonnan alakult Veszprém Megyei Önkormányzat 50 fős közgyűlésébe is bekerültek (Oláh, 1990). E körből sokan már nem polgármesterek, illetve már elhaláloztak, viszont pl. Schwartz Béla (Közösen Ajkáért Egyesület) mára a hatodik ciklusát tölti polgármesterként Ajkán úgy, hogy tanácselnökségét követően 2002-ben választották meg újra a város első emberének.

A már hivatkozott KSH-kiadványból tudjuk még, hogy 1994-ről 2002-re fokozatosan csökkent (74, 72, 66%) az előző ciklus személyi összetételéhez viszonyítottan újráválasztott polgármesterek száma és aránya. Veszprém megyében az újraindultak aránya 1994-ben 91, 1998-ban 88, 2002-ben pedig 87%. Már egy 2003-ban kiadott tanulmányban hangot ka-

pott az a felvetés, hogy a jelenségnek feltehetően nem csak demográfiai okai vannak, hanem már ekkor felmerült az érdektelenség lehetősége is (Oláh – Agg, 2003).

Tudjuk még, hogy választásról választásra fokozatosan gyarapszik a státuszcsoporton belül a nők aránya (2010: 16,7, 2014: 20,7, 2019: 22,6, 2024: 25,81%), mely körülmény hazánkban is sajnos együtt jár az így jellemezhető státuszcsoport társadalmi presztízsének csökkenésével (Oláh, 2001; Domján, 2011). Ennek ellentmondani látszik az a körülmény, hogy legalábbis 2002-ig valamelyest (41-ről 44%-ra) nőtt a polgármesterek körében a felső-fokú képzettséggel rendelkezők aránya, ami önmagában is magyarázható a nőknek a diplomások körében kimutatható felülreprezentáltságával.⁴

A nemek szerinti megoszlásra visszatérve természetesen itt is érdemes az átlagok mögé nézni. A nyilvánvalóan magasabb presztízsű (a valódi önkormányzatiság eszközeivel inkább felruházott) városokban 1990-ben Veszprém megyében mindenhol férfi lett a polgármester, az utóbbi megmértetések óta e körben három polgármesterasszony is található (Pergő Margit a 2008-as időközi választásokat követően ötödik ciklusú Berhidán, Várpalotán Talabér Márta a negyedik ciklusos polgármester, míg Balatonfüzfőn, a 2006–2010 között regnáló Majorné Kiss Zsuzsa után, Szanyi Szilvia pedig a második ciklusát tölti a Balaton-parti kisvárosban).

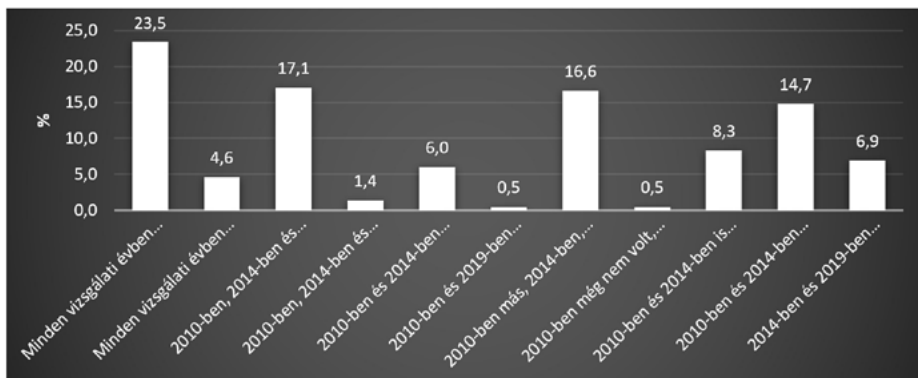
A községek esetében érdemes ciklusonként követni a változásokat: 1990-ben és 1994-ben egyaránt 19, 1998-ban 25, 2002-ben 21, 2006-ban 38, 2010-ben 35, 2014-ben és 2019-ben 49, 2024-ben pedig már 51 hölgy tett polgármesteri esküt a megyében.

2024-ben a 217-ből minden eddiginél több, összességében 76 településen cserélődtek a polgármesterek (35%). 48 esetben férfiak váltották a férfiakat, köztük a 14 város felében (Badacsonytomaj, Balatonalmádi, Balatonkenese, Zirc, Herend, Pápa, Zirc).

A városok körét további nemek közti fluktuáció már nem érintette, viszont 16 esetben adta át férfi nőnek, 9 esetben nő férfinak a községháza kulcsát, 3 településen pedig hölgyek találtak eredményes hölgy kihívókra. Eredményeink sajnos igazolják a státuszcsoport társadalmi leértékelődésének folytatódását.

3. ábra: A státuszcsoport fluktuációjának megfigyelhető esetei Veszprém megyében (2010-2014-2019-2024)

Figure 3: Observable cases of status group fluctuation in Veszprém county (2010-2014-2019-2024)

Forrás: NVI.

Source: NEO.

3. táblázat: A státuszcsoporthatárfluktuációjának megfigyelhető további esetei Veszprém megyében (2010-2014-2019-2024)

Table 3: Other observed cases of status group fluctuation in Veszprém county (2010-2014-2019-2024)

Eset	%	Darabszám
Minden vizsgálati évben ugyanaz maradt a polgármester	24,9	54
Minden vizsgálati évben változik a polgármester	5,1	11
2010-ben, 2014-ben és 2019-ben ugyanaz, 2024-ben eltérő	17,1	37
2010-ben, 2014-ben és 2024-ben ugyanaz, 2019-ben más	1,4	3
2010-ben és 2014-ben ugyanaz a polgármester, 2019-ben és 2024-ben is más	5,5	12
2010-ben és 2019-ben ugyanaz, 2014-ben és 2024-ben is más a polgármester	0,5	1
2010-ben más, 2014-ben, 2019-ben és 2024-ben ugyanaz a polgármester	16,1	35
2010-ben még nem volt, 2014-ben és 2019-ben ugyanaz, 2024-ben más a polgármester	0,5	1
2010-ben és 2014-ben is eltérő, 2019-ben és 2024-ben ugyanaz a polgármester	7,4	16
2010-ben és 2014-ben ugyanaz, 2019-ben és 2024-ben is azonos, de a korábbiaktól eltérő polgármester	15,2	33
2014-ben és 2019-ben ugyanaz, 2010-ben és 2024-ben is eltérő polgármester	6,5	14

Forrás: NVI.

Source: NEO.

A megyében olyan emblemikus városokban és községekben cserélődtek a polgármesterek, mint a Fidesz vidéki fellegrárának számító Pápa (Dr. Áldozó Tamást váltotta Gróber Attila), Balatonalmádi (a ciklusközben érkező Fabó Pétert verte Bercsényi László)⁵, Zircen Ottó Pétert Kacsala István, Badacsonytomajon (Krisztin N. Lászlót Hartai Béla), Tihanyban Tósoki Imrét Kötél Balázs.

A VISSZATÉRŐK

Röviden megemlíthető még, arra is akad példa, hogy 2024-ben kihagyás után tért valaki vissza. Ilyen visszatérő Bakonykoppányban Tekán István, Ferenczy Lajos Kisberzsényben, Sandl Zoltán Marcaltón és Eke Ferenc Nemesvitán.

A CSÚCSTARTÓK

Az egyre felgyorsuló tűnő fluktuáció mellett igen figyelemre méltó tartós teljesítmények és folyamatos, töretlen sikerek is megfigyelhetők. Eplényben 1992-es önálló községgé

alapítása óta Fiskál János, Zalaerdődön pedig Bódis József a polgármester kilenc győzelemmel 1990-től mindmáig.

Egészen az utóbbi választásokig közéjük tartozott Bakonyszágon Kiss Lajos, Balatoncsicsón Schumacher József, Döbröntén Cseh Lajos. Hármuk közül Kiss Lajos és Cseh Lajos 2024-ben már nem indult, Schumacher József polgármesterként szintén nem indul, de a szavazók 83%-ának támogatásával tagja maradt a testületnek.

Szintén ebbe a „klubba” tartozik Dr. Bóka István, aki először Alsóórsön 1993-ban egy időközi választáson lett először polgármester, majd ugyanitt újraválasztott kétszer (1994–2002), 2002 óta pedig hatodszor polgármester Balatonfüreden.

Nyolc győzelemmel szintén szép sorozatot tudhat magáénak Balatonfőkajáron Forró Zsolt, Nagyalásonyban Csöngői Gábor és Pétfürdő 1997-es önállósodásától hét egész ciklust jegyez Horváth Éva.

A hetedik ciklusban is vezetheti Wolf Ferenc Bakonyoszlopot, Kékesi István Csótót, Köbli Miklós Hajmáskért, Huszár Zoltán Örvényest, Simon György Monoszlót, Szanyi Mária pedig Zalamegyest.

A hat ciklusos Schindler László már nem indult újra Bándon, Vesztergom József Gannán, Pék László Kékkúton, Léránt Károlyné Marcalgergelyiben, Czeglédy Ákos Paloznagon, Takács László Pusztamiskén és Filep Miklós Zánkán, Horváth Tibor Gicen, de utóbbi Steierlein Istvánhoz (Tagyon) hasonlóan képviselőjelöltként indult és a testület tagja maradt.

A hat ciklust jegyző Dombi László Borzaváron, Stark Sándor Hegyesden újraindult, de alulmaradt.

A tisztelet okán itt tegyünk említést az önkormányzati választásokon már egy ideje nem induló, de hét ciklusban működő Szabó Ferencről (Kiscsós) és a hat aktív ciklust jegyző Czeglédy Ákosról (Paloznak), Iványi Andrásról (Szentkirályszabadja), valamint dr. Kovács Zoltánról (Pápa), aki utolsó ciklusát megszakítva 2011-ben távozott tisztségéből.

ÖSSZEGZÉSÜL

A Veszprém megyei önkormányzati vezetők, a polgármesterek rekrutációjának elmúlt harmincnégy évét elemző írásom végéhez közeledve idekívánczok néhány megjegyzés. Ezek alapvetően azt a régi diskurzust idézik meg, miszerint mely államigazgatási eszközök alkalmasabbak a feladatellátás gazdasági-társadalmi költséghatékonysági szempontú optimalizálására.

Visszatekintve a mögöttünk levő három és fél évtizedre elmondható, hogy a rendszer-váltó parlament komoly felhatalmazást, feladat- és hatásköröket, továbbá forrásokat biztosított a tanácsrendszert váltó települési önkormányzatoknak. Ezek a peremfeltételek az idő előre haladtával 2010-ig terebélyesedtek, ezt követően pedig máig egyre szűkültek. E folyamattal párhuzamosan együtt járnak azok a tapasztalatok, miszerint a helyben megszűnő, vagy korlátozottan végezhető feladatellátás helyébe csak ritkán lép be jobb, vagy akár csak hasonló minőségű feladatellátást nyújtó egyéb szereplő.

A települési önkormányzati mozgástér tudatos beszűkítése együtt járhatott volna például a megyei önkormányzatok, vagy pl. a civil szektor területi közfeladat ellátó mozgáste-

rének támogatásával, viszont ennek éppen az ellenkezője figyelhető meg a legkritikusabb tizenöt évben (Bibó, 1975).⁶ A korábbi helyi és a területi önkormányzati feladatok (közoktatás, egészségügy, kommunális hulladékkezelés, közművelődés, sportirányítás stb.) többnyire központosításra kerültek. Elképzelhető, hogy egy alapos költséghatékonysági vizsgálat során kimutatható némi költségvetési megtakarítás, de a feladatellátások minősége sok esetben erősen vitatható, mely körülmény összességében és hosszú távon egyre jelentősebb társadalmi költségekkel jár ezeken a szakterületeken. Nemzetközi összehasonlító vizsgálatok egyértelműen kimutatják, hogy a decentralizált államigazgatási modellek hosszú távon lényegesen jobb hatásokkal bírnak, általában versenyképesebbek a központosítottakénál. A Világbank által kezdeményezett, a különböző kormányzatok minőségét összehasonlító World Governance Index 2011-ben Magyarországot a 179 országból a 35. helyre sorolta. Az EU 2020 Stratégiában a 27 tagország közigazgatási minősége alapján viszont már az utolsó negyedbe tartoztunk, az európai kormányzási minőségindex szerint a 19. helyet birtokoljuk (Kerényi, 2021).

Alapos elemzést igényel majd a mögöttünk hagyott ciklus elején, 2020 márciusában hozzánk is begyűrűző vírushatásra való felkészülés és a rendhagyó szemléletet, eszközöket igénylő feladatok menedzselésének hatékonyságvizsgálata (Pálné Kovács, 2020). Az állami szerepvállalás jelentősége nem vitatható. Felelőssége viszont abban is megtestesül, hogy baj előtt, bajban és annak elmúltával lehetőséget és eszközöket hagy a természetes partnereknél, ad számukra újabbakat⁷ olyan területeken, ahova az állam nem tud hitelesen és valóságosan eljutni. Természetes partnerek alatt pl. a nemzetközi szervezeteket, mindegyiket az EU-t, a területi önkormányzatokat, a fővárost, a városokat, a községeket, a civil szférát, a szakmai szervezeteket stb. érthetjük a nyilvánvalóan alaposan átgondolt/átgondolandó feladat- és hatásköri lehatárolással, a kapcsolódási pontok és a felelősséggel kapcsolatos kérdések tisztázásával. Ha ezt az állam önkorlátozó módon megteszi, akkor jobban képes koncentrálni a saját feladataira – krízisben és két krízis között is. Az előbbinél maradvány, számos helyénvaló intézkedés (pl. a polgármesterek testületi hatáskörökkel való ideiglenes felruházása) mellett jelentős hiba volt a kormányzati bizalom azon esetben történő visszavonása, amikor a kormány nem érve be az utólagos kormányhivatali ellenőrzés (jóváhagyás) lehetőségével, előzetes kontrollt akart gyakorolni a rendkívüli időszakokra vonatkozóan elrendelt testületi hatásköröket gyakorló polgármesterek aktivitása felett (Zongor, 2020).⁸ Mindez máig érzékelhető zavart eredményezett a települések választott vezetőinek körében, akik azt érezhették, hogy a saját kormányuk nem bízik bennük.

Ilyen szélsőséges, az emberiség létszámának gyors növekedése és ezzel együtt igen nagy mértékű területi koncentrációja miatt a jövőben várhatóan az eddigieknél gyakrabban ismétlődő helyzetekben a lokális és regionális szereplők jelentősége felértékelődik. Teljes körű Veszprém megyei eredmények híján⁹ röviden ide idézhető annak, a pandémia első hullámának Balaton térségi (BKÜ-180 települése) önkormányzati tapasztalatait összegyűjtő teljeskörű adatfelvételen alapuló vizsgálata (Fekete et al., 2021), melyeknek eredményei szerint – azt követően, hogy a vírussal folytatott küzdelem költségeinek szétterítése érdekében („közteherviselés”) több mint 7 Mrd. Ft. helyi önkormányzati adóbevétel került elvonásra¹⁰ a régió önkormányzatainak költségvetéséből,¹¹ – több mint 2500 helyi segítségnyújtót aktivizálva közel félmilliárdos ráfordítással mintegy húszezer rászorulóknak biztosítottak élelmiszer, gyógyszer és védekezőszer formájában segítséget akkor, amikor a 270 ezer főnyi

állandó lakos mellett több mint 30 ezerrel nőtt meg ugyanezen időszak alatt a jelenlévő népesség (főként üdülő- és zártkert tulajdonosok) száma.

2011-től erőteljesen csökkentek az önkormányzati feladat- és hatáskörök (Kerényi, 2021), valamint a megmaradt feladatok ellátásához szükséges működési és fejlesztési források (Bordás, 2016). Valódi önkormányzati kompetenciák tulajdonképpen csupán a közép-városi körtől felfele, döntően a járásközpont városok szintjétől találhatóak. A keletkező vákuumba központi kormányzati irányítású aktivitások kerültek, melyek hatékonyak tudnak lenni a jellemzően államigazgatási típusú feladatellátásoknál, viszont ezek elbizonytalanodnak, ellátatlan eseteket hagynak maguk mögött az alsó- és mikroregionális szintű közszolgáltatások (közösségfejlesztés, szociális ellátás, kulturális szféra, az érdekvédelem stb.) és különösen a válsághelyzettel járó feladatok egy részének esetében.

A hiányzó készségeket, feladatellátást hagyományos módon egyrészt a területi önkormányzatok, másrészt a civil szektor tudná ellátni, ezek viszont szintén eszköztelenek (lásd megyei önkormányzatok), illetve sokat ártott nekik a központi kormányzati kommunikáció civil szektor egészét minősítő, differenciálatlan megbélyegzése.

A jelen tanulmány eredményei azt mutatják, hogy az elmúlt másfél évtizedben (2024 kivételével) tendenciózusan csökkent az önkormányzati választásokon történő részvétel, az egy betölthető státuszra eső jelöltek száma, a helyben ellátandó feladat- és hatáskörök és a feladatellátáshoz szükséges források. Ezekből az elmozdulásokból életszerűen következhet és feltételezhetően következik is az, hogy a helyi lakóközösségeken belül legalkalmasabb potenciális településvezetőket egyre kevésbé ambicionálja az, hogy településük polgármestereként kamatoztassák szakértelmüket, szerteágazó tapasztalataikat és kapcsolatrendszerüket, munkabírásukat, igazságszeretetüket, becsületességüket – „minden pártfelekezetet és magánérdekre való tekintet nélkül”, vagy ahogy Pálné Dr. Kovács Ilona említi ezt egy interjúban: „Ha nincs mozgástér, nem vonzó pálya az önkormányzati politikusé: így Magyarországon kontraszelektálódik a helyi politikai elit is” (Kerényi, 2021).

Tudható, hogy a 2024-es önkormányzati választások során is a státuszcsoport tagjaivá váltak olyan polgármesterek, akik ezen erények mindegyikével, vagy legalábbis a többségével bírnak. Hogy ők miért vállalják újra és újra ezt a hivatást, azt egy alig 250 fős dunántúli kisközség PhD-fokozattal bíró, egyebek mellett vidékfejlesztő szakképesítésű polgármestere kérésünkre így foglalta össze:

„2023 év vége felé dilemmát okozott, hogy érdemes-e elindulni újra a tisztségért. Ennek több oka is volt. Egyrészt, és ezt azóta is így látom, az egyre csökkenő források, felhatalmazás, jogkörök, a végrehajtást lehetővé tevő erőforrások és mozgástér mellett gyakorlatilag nincs lehetőség igazán előremutató, jövőt alkotó beavatkozások megvalósítására. Ezeket mind a képességeim, mind az ambícióim túlmutatnak. Az a fajta tűzoltás, amelyet a napi problémák áthidalása jelent, valamint azok a beruházások, amelyek elsősorban csak a közhangulat javítására alkalmasak, kevésbé tudják motiválni az embert.

Hogy mégis miért döntöttem a folytatás mellett? Egyrészt a nehézségek mellett is szerettem végezni a munkámat. Fontosnak tartottam a belém fektetett bizalmat, amelyet a mindennapokban nagyon ritkán érzünk, de időről-időről egy-egy visszajelzés is sokat tud számítani. Másrészt mégiscsak egy eredményes ciklust sikerült lebonyolítani 2024-ig, számos jó projekttel, amiket szeretnék folytatni. Harmadrészt az a fajta szellemi autonómia, amelyet a polgármesterség számomra jelent, nagyon kevés más helyen van ma jelen a közéletben.

A döntésben sokat számítottak a kialakult jó szakmai és emberi kapcsolatok is. Végezetül, még ha pátoszosan is hangzik, de egy közösség szolgálata, minden nehézség és konfliktus ellenére, olyan elhivatottság, amely tud néha örömteli is lenni.”

Amit állíthatunk, az nem más, mint hogy azok, akik így viszonyulnak a munkájukhoz, gyaníthatóan kevesebben lettek, és ha a peremfeltételek változatlanok maradnak, különösen pedig akkor, ha tovább romlanak, még kevesebben lesznek. Pedig ezek a tulajdonságok azok, amelyek a rájuk bízott közösségeken belül elfogadottá, támogatottá teszik őket közös terveik megvalósításában, a település határain túl a hatósági-igazgatási, a tágabb értelemben vett önkormányzati és a politikai arénában pedig felvértezettebbé, konfliktusképesebbé. Meglátásunk szerint e folyamat egyre komolyabb mértékben járul hozzá az ország ma már egyre nyilvánvalóbb nemzetközi versenyképességi problémáihoz, és különösen a vidék népességmegtartó képességének történelmi mélységű romlásához.

Valószínűsíthető, hogy a régóta tartó és „békeidőben” is túlközpontosított közfeladat-ellátás termékciklusa a vége felé jár. Ha ez a megállapítás helytálló, akkor egy érdemi mértékű decentralizációhoz meglátásunk szerint biztosítani szükséges a települési és a területi (megyei) önkormányzatok, valamint a civil szektor feladat- és hatásköreinek, forrásainak megteremtését – állapítottuk meg a már hivatkozott öt évvel korábbi tanulmány végén. Egyéb eszköz híján a negatív trend folytatódását tapasztalva, kiszélesedését látva annyit tehet itt meg az elemző, hogy ezt a megállapítást megismétli.

Az elmúlt hónapok politikai véleményvizsgálati eredményei szerint a kormány munkájával elégedetlen százazrek az ún. kegyelmi botrány oldalvívén felfejlödő Tisza Párt rendszerváltó hatalomra kerülésétől remélik a ma már csaknem minden szakpolitikára kiterjedő társadalmi válság megoldását. E várakozásokhoz itt csupán annyit kívánunk hozzáfűzni, hogy a párt hivatalos honlapján szereplő 21 pontos, vállalásonként egy-egy soros program egyike sem tartalmazza a hazai önkormányzati rendszer alaposan átgondolt reformját.¹²

Végül – jelezve hogy ez a társadalomfilozófiai és politikaelméleti, egyben gyakorlati probléma örök, a magyar történelmet is jó ideje foglalkoztatja, és ha már idézettel kezdünk, álljon itt újabb kettő: „Ahol önkormányzati intéitúiók nincsennek, a parlamentarizmus nem egyéb, mint egy álcázott abszolútizmus” – tudhatjuk Kossuthtól. A „van-e helyi hatalom” kérdésére 1983-ból ismerjük Gombár Csaba akkor sokak által osztott nemleges választát. A vége felé több tekintetben reformkezdeményezésekkel próbálkozó tanácsrendszert 1990-ben felváltó rendszerváltás egyik legfontosabb eredménye, egyben az új struktúra alapvető legitimációs bázisa az új önkormányzati rendszer bevezetése volt. Negyven évvel később ugyanezen kérdésre talán az a válasz adható, hogy van, de a rendszerváltást követően több volt belőle és most is többre lenne szükség annak érdekében, hogy újra vonzóbbak legyenek emberi közösségeink, mivel polgári aktivitásukkal, intellektuális teljesítményeikkel akadálytalanul járulhatnak hozzá az élhető, jó minőségben fenntartható települések működtetéséhez, azok népességmegtartó-képességének javításához, és ahhoz is, hogy a parlamentarizmus ne tűnjön álcázott abszolútizmusnak.¹³

JEGYZETEK

- 1 Elemzésünkhöz a Nemzeti Választási Iroda által átadott hivatalos adatbázisokat, valamint a valasztas.hu honlapon keresztül elérhető végleges és hitelesített eredményeket használtuk fel.
- 2 A jelenség feltételezhetően összefügg azzal, hogy az ún. „kegyelmi ügy” nyomában járó társadalmi elégedetlenség következtében Tisza Párt név alatt a korábbiakhoz képest új ellenzéki szereplők jelentek meg a hazai közéletben.
- 3 2019-ben Balatonfüreden Dr. Bóka Istvánnak nem akadt kihívója.
- 4 https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_tertiary-education-attainment_hu.pdf
- 5 1990 óta Bercsényi a város hatodik polgármestere.
- 6 Vö. Bibó István: *A súlypontok váltakozásának elve: a közigazgatási területi rendszer súlypontjai* (kiterjedt hivatalai, szélesebb önkormányzatai és jelentős szolgálatai) rendszerint és célszerűen nem csoportosulhatnak a közvetlenül egymás mellett helyet foglaló szinteken, hanem inkább egymástól valamennyire távolabb eső szinteken. Ahol nagyon kiépült megyei apparátus létezik, ott nehéz és nem is célszerű kiterjedt országos kerületi (régió-, nagytáj-, országrész-, tartományi) apparátust létesíteni és fordítva; s ahol a megye erős, ott szükségszerűen kisebb a járási apparátus jelentősége: viszont erős országos kerületi egységek gyenge megyei egységeket és ilyen megyei egységek szükségszerűen erős járási apparátust indokolnak.
Közigazgatási területrendezés és az 1971. évi településhálózat-fejlesztési koncepció. Budapest, MTA Igazgatástudományi Bizottsága 1975.
- 7 Gondolhatunk itt pl. a települések lakosságának vírushordozóviszonyaira vonatkozó adatok át nem adására.
- 8 Lásd a 2020. március 31-én beterjesztett, az egyes közigazgatási tárgyú törvények módosításáról, valamint ingyenes vagyonszerzéséről szóló T/9934. számú javaslatot.
- 9 A BKÜ Balaton-felvidéki 71 települése Veszprém megyéhez tartozik.
- 10 Vö. Valentin Szilveszter: *Az egyes helyi adóbevételek alakulása a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet települési önkormányzatainál*, Comitatus, 2000, különszám, 120. Ezzel közel egyidőben a minta gyanánt kezelt osztrák kormány a települések önkormányzatainak hirdetett támogatási csomagot. A pályázaton induló városok és falvak között egymilliárd eurót osztottak szét. <https://magyarhang.org/kulfold/2020/05/25/osztrak-valsagenyhites-egymilliard-eurot-osztanak-szet-az-onkormanyzatok-kozott/>
- 11 46/2020 (III. 16. Korm. rendelet, 92/2020 (IV. 6.) Korm. rendelet.
- 12 <https://www.magyardisza.hu/tisza-part-21-pontja>
- 13 „Ahol önkormányzati intézmények nincsenek, a parlamentarizmus nem egyéb, mint egy álcázott abszolútizmus.” Lásd *Kossuth Lajos Iratai*, VII. Történelmi tanulmányok, Budapest, Atheneum, 1900.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bibó István: *A súlypontok váltakozásának elve: a Közigazgatási területrendezés és az 1971. évi településhálózat-fejlesztési koncepció*, Budapest, 1975.
- Bocz János: *Döntéshozók – törvényhozók 1990–2002*, Statisztikai Szemle, 2004/12. Elérhető: http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2004/2004_12/2004_12_1107.pdf (Letöltés ideje: 2025.03.17.)
- Bordás Péter: „Pénztelen utas nem tud messze menni”, *A helyi önkormányzatok költségvetési kiadásai 1993–2010 között, majd 2010 után*, Pro Futuro, 2016/1, 79–97.
- Domján Krisztina: *Egyenlőtlenségek*, Budapest, 2011. Elérhető: http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/436/1/Kszemle_CIKK_1219.pdf (Letöltés ideje: 2025.03.17.)
- Fekete Károly – Dombi Gábor – Oláh Miklós: *Önkormányzati válságkezelés a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben, a COVID-19-járvány első hullámában*, Területi Statisztika, 2021/3. <https://doi.org/10.15196/TS610304>
- Kerényi György: „Az EU bedobta a törölközőt”: *Pálné Kovács Ilona önkormányzatiságról, kormányzati minőségről – Élet a NER-ben*, 8. rész, 2021. június 9. Elérhető: <https://www.szabadeuropa.hu/a/az-eu-bedobta-a-torolkozot-palne-kovacs-ilona-onkormanyzatisagrol-kormanyzasi-minosegrol-elet-a-ner-ben-8-resz/31288114.html>
- Oláh Miklós (szerk.): *3/b – Az 1998-as önkormányzati választások Veszprém megyében*, Veszprém, 2000, 464.
- Oláh Miklós (szerk.): *Veszprém Megyei Önkormányzat*, Veszprém, 1995.
- Oláh Miklós – Agg Zoltán (szerk.): *Új szereposztás-Önkormányzati választások 2002.*, Veszprém, 2003.
- Oláh Miklós: *Autonómia, ambíció, alkalmasság, avagy kik igazgatják közügyeinket helyben?*, in: Zongor Gábor (szerk.): *Veszprém megyei önkormányzati almanach 1990–2020*, Comitatus Társadalomkutató Egyesület, Veszprém, 2020.
- Oláh Miklós: *Kik irányítják közügyeinket helyben?*, in: Agg Zoltán – Zongor Gábor: *Rendszerváltó önkormányzatok 1990–2000*, 2001.
- Oláh Miklós: *Önkormányzati választások Veszprém megyében*, Veszprém, 1990.
- Pálné Kovács Ilona (szerk.): *Önkormányzati szerepek a koronavírus járvány kezelésében*, MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete Pécs, 2020.
- Zongor Gábor: *A polgármesterségről*, in: Földesi Ferenc (szerk.): „Igazságosan, becsületesen és bátor-sággal”, Szeglethy György polgármester 1899–1910, 2024.
- Zongor Gábor: *Új közigazgatási területi egység: a különleges gazdasági övezet*, Új Magyar Közigazgatás, 2020/3, 38–41.

Papp György: Madonna